

HET VOORKOMEN VAN KUIFEEND EN TAFELEEND ALS BROEDVOGEL IN DE PROVINCIE
NOORD-BRABANT IN 1981

Deel 2: Tafeleend

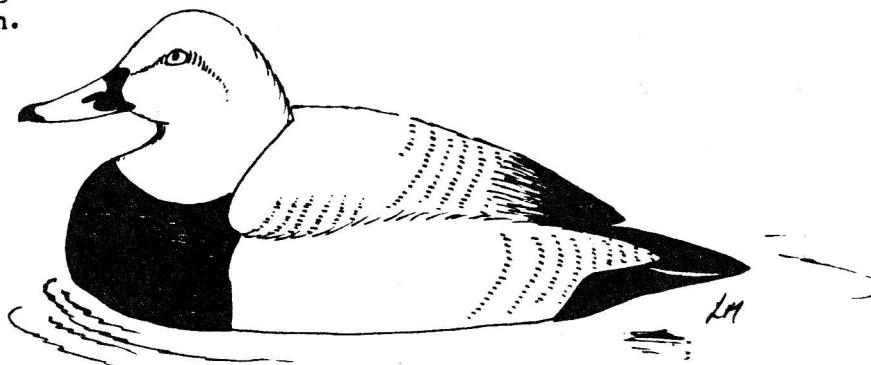
Ad van Poppel

Resultaten Tafeleend

Gegevens over de Tafeleend werden op dezelfde wijze verkregen als over de Kuifeend. Op deze wijze konden in 1981 van de Tafeleend 197 zekere broedgevallen in de provincie Noord-Brabant worden vastgesteld. Deze zekere broedgevallen werden nagenoeg uitsluitend vastgesteld aan de hand van waarnemingen van wijfjes met jongen. Naast deze zekere broedgevallen werden er ook nog 93 waarschijnlijke en mogelijke broedgevallen vastgesteld. Rekening houdend met het feit dat een deel van de waarschijnlijke en mogelijke broedgevallen ook inderdaad broedparen betrof, en bovendien niet alle paartjes van de Tafeleend zullen zijn opgespoord, wordt het aantal broedpaartjes van de Tafeleend geschat op 200 - 350.

De op het verspreidingskaartje aangegeven aantallen hebben uitsluitend betrekking op de zekere broedgevallen. Bovendien is een tabel toegevoegd met de aantallen zekere broedgevallen per gebied (tabel 3). Hierop staat tevens het geschatte aantal broedparen per gebied vermeld.

Evenals bij de Kuifeend het geval was, zijn er ook buiten de in tabel 3 genoemde gebieden wel Tafeleenden waargenomen. Hierbij was meestal sprake van kleine groepjes mannetjes, af en toe ook solitaire mannetjes of wijfjes. In enkele broedgebieden waren gedurende langere of kortere tijd meer mannetjes aanwezig dan er broedpaartjes waren. Deze kunnen veelal beschouwd worden als rondzwervende of overzomerende exemplaren, terwijl een deel van de mannetjes zich verzamelt op (voedselrijkere ?) vennen. Ook van de Tafeleend zal een aantal broedvogels zijn gemist doordat het broedsel mislukte voordat er jongen werden gezien.

Tabel 3. Broedgebieden van de Tafeleend, aantal zekere broedgevallen en geschat aantal broedparen.

Gemeente	broedgebied	aantal
Ossendrecht	Landgoed Groote Meer (Groote Meer 5, Kleine Meer 5, Zwaluwmeer 8)	18 - 25
Willemstad/Fijnaart	Zwanenmeer en Sluispad	4 - 5
Klundert	Sasseplaat	2 - 2
Klundert	Industrieterrein Moerdijk	8 - 12
Made	Biesbosch (Polder Middelveld)	2 - 2
Nieuw-Ginneken	Bavel, plas IJpelaarseind	1 - 1
Oisterwijk	Goorven	1 - 2
Boxtel	Kampinase Heide	22 - 30
Hooge Mierde	Landgoed de Utrecht (Goor 9, Flaes 6, Misperleindse Hei 2)	17 - 25
Oostelbeers	Landschotse Heide (Keyenhurk 4, Kromven 4)	8 - 10
Hoogeloon	Cartierheide (Pannegoor)	1 - 1
Vessem	Groote Meer	7 - 7
Son	Ekkerswijer	1 - 1
Valkenswaard	Malpie	11 - 11
Valkenswaard	Meelbergsvan	1 - 1
Valkenswaard	Brugven	1 - 1
Valkenswaard	Drie Bruggen	4 - 4
Valkenswaard/Heeze	Viskwekerij	40 - 60
Waalre	Meeuwven	1 - 1
Heeze	Diepe Meertjesven	3 - 3
Heeze	Strabrechtse Heide	1 - 1
Maarheeze	Witven Strabrechtse hei	2 - 2
Maarheeze	Soerendonks Goor	4 - 4
Leende	Hasselsvennen	2 - 2
Geldrop	Braakhuizense Heide (Strabrechtse Heide)	2 - 2
Someren	Strabrechtse Heide (Beuven 2, Starven 1)	3 - 3
Budel	Dorplein	8 - 10
Asten	Groote Peel (Brabants deel)	20 - 30
Deurne	Deurnese Peel	2 - 2
Totaal		197 - 260

Het voorkomen van de Tafeleend in het verleden

Evenals de Kuifeend heeft ook de Tafeleend zich de laatste decennia sterk weten uit te breiden, zij het iets minder spektakulair. De 'Avifauna van Noord-Brabant' vermeldt hierover: "Reeds Albarda (1897) vermeldde dat enkele paren Tafeleenden broedden onder Engelen en Vlijmen.

Latere waarnemingen gedurende het broedseizoen in 1909 en 1910 op het Meertje tussen Engelen en Vlijmen wijzen eveneens op broedgevallen (Wigman, 1910). Tot aan de Tweede Wereldoorlog werd evenwel het broeden van de Tafeleend in Noord-Brabant niet met zekerheid vastgesteld. Daarna vestigde de Tafeleend zich op verschillende plaatsen in de provincie als jaarlijkse broedvogel".

In 1965 wordt het aantal broedparen van de Tafeleend reeds op tenminste 65 geschat (v. Erve). De belangrijkste broedgebieden waren toen Valkenswaard en Ossendrecht.

De 'Avifauna van Noord-Brabant' geeft ook een goed beeld van de toename per gebied. Zo werd er op het Landgoed Groote Meer te Ossendrecht in de jaren 1946 tot en met 1948 jaarlijks nog slechts een broedpaar vastgesteld. In 1958 waren dit er reeds ca. 10, in 1963 en 1964 ca. 25 paar en in 1965 ca. 30 paar. Ook op de viskwekerij te Valkenswaard nam het aantal broedparen snel toe. Het eerste broedgeval werd hier vastgesteld in 1958; in 1962 waren het er tenminste 15 en in 1963 en 1964 al 25 à 30.

Na gekonstateerde broedgevallen in 1943, 1956 en 1961 is de Tafeleend een regelmatige broedvogel geworden op het Goor en de Flaes te Lage Mierde. In 1963 waren er 2 à 3 broedparen, in 1964 en 1965 minstens 4. In 1966 bedroeg het aantal broedparen reeds minimaal 10. In 1964 broedde tenminste één paartje op de Strabrechtse Heide en in 1965 eveneens minstens één paartje in de Groote Peel. Ook landelijk gezien nam het aantal broedparen van de Tafeleend sterk toe. De 'Atlas van de Nederlandse Broedvogels' vermeldt dat de Tafeleend reeds in de negentiende eeuw in Friesland moet hebben gebroed. In 1906 werd het aantal broedparen in centraal Friesland op 150 - 200 geschat. Elders in Nederland broedde de soort toen nog zeer incidenteel. Daarna worden broedgevallen gemeld uit verschillende delen van ons land. Het eerste broedgeval uit Noord-Holland, in de veenweidegebieden, dateert uit 1939 (Wormer- en Jisperveld). Tegenwoordig vinden we de belangrijkste broedgebieden in de laaggelegen graslandgebieden van Friesland, Noord- en Zuid-Holland en Noordwest-Overijssel. Ook in het rivierengebied komt de soort in toenemend aantal voor. Vanaf de jaren zestig worden akker- en graslandgebieden bevolkt die grenzen aan de oude veenweidegebieden. Nieuwe broedgebieden ontstonden ook in de infiltratiegebieden van onze duinen. In Wassenaar werden in 1959 6 broedgevallen vastgesteld; in 1973 waren dit er 56. In 1963 waren er in de Amsterdamse Waterleidingduinen 3 broedgevallen; in 1976 was dit reeds opgelopen tot 30 paar. Bij Castricum werd het eerste zekere broedgeval pas in 1978 vastgesteld.

In de provincie Noord-Brabant zijn de belangrijkste broedgebieden uit de vijftiger en zestiger jaren ook nu nog de belangrijkste. Wel is het aantal broedgebieden intussen groter geworden.

Broedbiologie en broedsukses van de Tafeleend

De grootste aantallen broedvogels van de Tafeleend komen, in tegenstelling tot de Kuifeend, voor in het oostelijk deel van de provincie Noord-Brabant, waar de soort op veelal voedselarme heidevennen broedt.

Eén van de belangrijkste broedgebieden is hier de viskwekerij te Valkenswaard, waar de soort waarschijnlijk ten dele profiteert van het voor de opgroeiende vissen uitgestrooide voedsel. Zo werd er op 28 mei vastgesteld dat direkt na het dumpen van een hoeveelheid visvoer de aanwezige Tafeleenden (ca. 45 volwassen exemplaren), alsmede de aanwezige Kuifeenden, actief gingen duiken naar het uitgestrooide voedsel. Op het moment dat het voedsel vanaf de oever werd uitgestrooid in de vijver, kwamen alle Kuif- en Tafeleenden naar de voederplaats toezwemmen. Dit deed enigszins denken aan de gedomesticeerde eenden in onze parkvijvers. Gelukkig echter bleken de duikeenden op de viskwekerij nog vrij schuw te zijn, en begonnen ze pas echt te duiken toen de visverzorgers de betreffende vijver weer hadden verlaten.

Een waarneming op het nabij gelegen Diepe Meerven op de Grootte Heide (gemeente Heeze) doet vermoeden dat sommige wijfjes voedselvluchten ondernemen naar wat voedselrijkere plassen, in dit geval de viskwekerij te Valkenswaard. Op 25 Juli werd op het Diepe Meerven aanvankelijk een wijfje met vier jongen gezien. Hoewel niet alle jongen even oud waren, toonde de groep een duidelijk toomverband. Na enige tijd kwam er een tweede wijfje aanvliegen dat op het water neerstreek en toen naar het groepje jongen met wijfje zwom. Voordat het wijfje zich bij het groepje kon voegen, maakten 2 van de 4 jongen zich uit het groepje los en zwommen naar het nieuw aangekomen wijfje toe. Deze twee jongen waren beiden van dezelfde leeftijd, ca. 12 dagen. De andere 2 jongen waren ca. 16 dagen oud. Beide wijfjes, ieder vergezeld van 2 jongen, gingen hierna hun eigen gang.

Ook bij de Tafeleend werd getracht de jongensterfte enigszins te bepalen. Dit gebeurde op dezelfde wijze als bij de Kuifeend. In het kort kwam deze methode er op neer, dat de afname van het gemiddeld aantal jongen per toom gedurende het broedseizoen gelijk werd gesteld aan de jongensterfte.

Hoewel diverse argumenten aangevoerd kunnen worden tegen de betrouwbaarheid van deze methode, geeft ze naar mijn mening wel enig idee van de minimale jongensterfte. Bij de Kuifeend gemaakte kanttekeningen gelden ongetwijfeld ook voor de Tafeleend. Dit betekent dat aan de hieronder volgende gegevens niet al te veel absolute waarde mag worden toegekend. Hiervoor is nader onderzoek noodzakelijk. De Tafeleend broedt bij ons van eind april tot eind juni/begin juli. De grootste aantallen wijfjes met jongen worden waargenomen van begin juni tot omstreeks half juli. Het aantal eieren bedraagt volgens de literatuur zo'n 6 tot 12 stuks.

In veel zaken aangaande de broedbiologie komen Kuif- en Tafeleend aardig met elkaar overeen. Wel begint de eileg bij de Tafeleend gemiddeld zo'n twee weken eerder.

Als oorzaken van pullisterfte kunnen dezelfde factoren genoemd worden die reeds bij de Kuifeend werden genoemd. Wel bleek deze sterfte bij de Tafeleend aanzienlijk groter te zijn dan bij de Kuifeend. Dit kan mogelijk voor een belangrijk deel verklaard worden door het feit dat Tafeleenden over het algemeen meer in voedselarme gebieden broeden dan Kuifeenden dit doen.

Wanneer deze hogere jongensterfte inderdaad wordt veroorzaakt door de mate van voedselrijkdom van de broedgebieden, dan zou er bij de Kuifeenden die in de traditionele Tafeleendgebieden in oost-Brabant broeden een grotere sterfte onder de jongen moeten optreden dan bij de Kuifeenden die in de veelal voedselrijkere gebieden in West-Brabant (poldersloten, modderputten e.d.) tot broeden komen. Deze vergelijking kon bij de Kuifeend helaas niet gemaakt worden omdat het aantal waarnemingen, gericht op de sterfte onder de jongen, te beperkt was. Het gemiddelde aantal jongen per toom was bij de Tafeleend belangrijk kleiner dan bij de Kuifeend. Bij de jonge Tafeleenden, met een leeftijd van 1 - 35 dagen, werd een gemiddelde toomgrootte vastgesteld van 3,17 ($n = 194$). Wanneer er een onderscheid wordt gemaakt in leeftijd, ontstaat het beeld volgens tabel 4.

Tabel 4. Gemiddeld aantal jongen per toom bij de Tafeleend, gerangschikt naar leeftijd, vergeleken met Kuifeend.

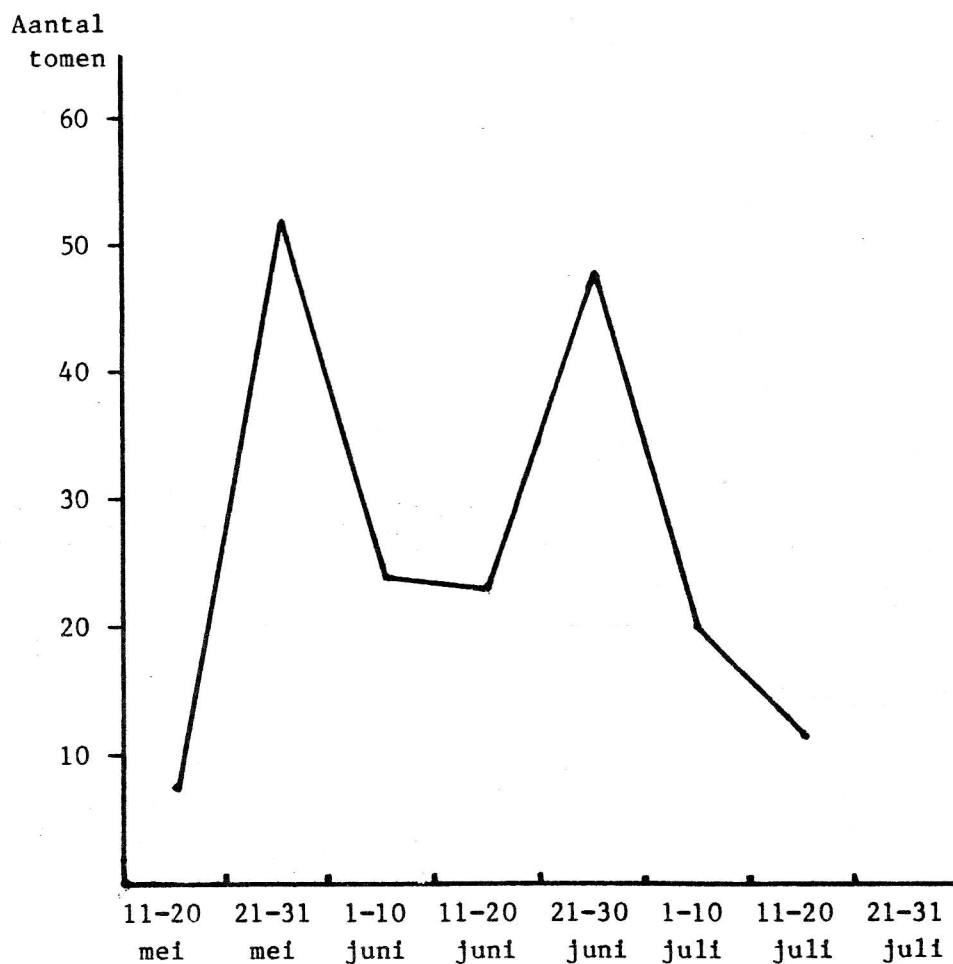
Leeftijd	Gemiddeld aantal jongen per toom:	
	Tafeleend	Kuifeend
1 - 3 dagen	3,62	4,29
4 - 7 dagen	3,37	4,07
8 - 21 dagen	2,98	3,90
22 - 35 dagen	2,26	3,46

Wanneer we de afname van het gemiddelde aantal jongen per toom gelijk stellen aan de sterfte van jonge Tafeleenden, zien we gedurende de eerste 5 levensweken een sterfte optreden van minimaal 37,5%. Hierbij moeten echter weer dezelfde kanttekeningen worden geplaatst als bij de Kuifeend werd gedaan, omdat het gebruik van deze methode geen volledig betrouwbaar beeld van de jongensterfte zal geven. Ook hier zal de werkelijke sterfte waarschijnlijk weer groter zijn dan met deze methode werd berekend. De verdeling van het aantal jongen per toom is bij de Tafeleend iets duidelijker; er werden 26 'tomen' van 1 jong waargenomen, 43 tomen van 2 jongen, 41 van 3 jongen, 25 van 4 jongen, 15 van 5 jongen, 11 van 6 jongen, 1 van 7 jongen, 3 van 8 jongen en slechts 1 toom van 9 jongen. Hieruit blijkt dat de meest voorkomende toomgrootte bij de Tafeleend 2 en 3 jongen is ($n = 166$). Dit hangt echter ten dele samen met de frekwentie en spreiding van teldata waarmee de broedgebieden werden bezocht. Wanneer namelijk veel gebieden worden bezocht in de tijd dat er veel kleine jongen zijn (en dus grotere tomen), zal de gemiddelde toomgrootte ook groter zijn. Net als bij de Kuifeend zien we dat er veel solitaire of verweesde jongen rondzwemmen. Een enkele keer zullen deze solitaire of verweesde jongen aansluiting zoeken bij andere tomen Tafeleenden, of zelfs bij Kuifeenden zoals op de Valkenswaardse viskwekerij werd waargenomen. Deze jongen zullen echter niet altijd worden geaksepteerd.

De eerste jongen werden waargenomen in de Deurnese Peel, waar op 24 mei een wijfje met 5 jongen van ca. 5 dagen oud werd waargenomen.

Eind mei en begin juni zien we al een piek optreden bij de jongen die dan net uit het ei gekropen zijn (figuur 4), een maand later gevolgd door een tweede piek. Opvallend is het feit dat deze piek wel bij de Tafeleend maar niet bij de Kuifeend optreedt. Deze tweede piek kan niet worden verklaard door tweede broedsels, omdat de tijd die tussen deze twee pieken ligt, te kort is voor het grootbrengen van een eerste broedsel en het uitbroeden van een tweede broedsel. Hierbij wordt uitgegaan van ongeveer 6 weken voor het grootbrengen van de jongen en nog een 3 à 4 weken voor het uitbroeden van de eieren. Wel is het mogelijk, dat meer wijfjes Tafeleend, zelfs in een later stadium, overgaan tot een vervolglegsel bij het mislukken van een eerste legsel. Doordat het niet waarschijnlijk is dat alle mislukte broedsels in dezelfde periode mislukken, kan het optreden van een zo duidelijke tweede piek hierdoor echter ook niet goed worden verklaard, tenzij er op een bepaalde wijze een synchronisatie plaatsvindt van wijfjes, die na een mislukte broedpoging een vervolglegsel produceren.

Figuur 4. Geboortedecade van Tafeleend-pullen per toom (n = 184).

Hierboven is steeds gezocht naar een mogelijke verklaring van de tweede piek in de geboorte van de Tafeleend-pulli.

Mogelijk moet echter niet naar een verklaring van de tweede piek gezocht worden, maar naar een verklaring van het dal tussen deze twee pieken. Hierbij zouden we dan bijvoorbeeld kunnen denken aan slechte weersomstandigheden gedurende de periode eind mei/eind juni, waardoor weinig wijfjes met broeden begonnen, of waardoor veel eieren verloren gingen. Van bijzonder slechte weersomstandigheden in deze periode was echter geen sprake; bovendien zouden we in dat geval verwachten dat de Kuifeend eenzelfde beeld te zien geeft. Een laatste mogelijkheid zou kunnen zijn dat het aantal waarnemingen te beperkt was, waardoor de kans op toeval te groot is.

Duidelijk is in ieder geval, dat er voldoende aanleiding is om aan beide soorten de komende jaren wat meer aandacht te besteden. Dan pas kunnen we de vragen die nu zijn ontstaan wellicht beantwoorden.

Dankwoord

Tot slot rest mij nog een woord van dank aan alle vogelaars die op enige wijze hun medewerking aan deze inventarisatie verleenden, in het bijzonder Tom Heijnen, die naast het opsporen van een aantal broedparen van beide soorten in de Kempen, ook nog de leden van de vogelwerkgroep de Kempen probeerde te aktiveren om aan deze inventarisatie mee te doen. Een zelfde funktie vervulde Ad Nuyten voor wat west-Brabant en de vogelwerkgroep West-Brabant betreft. Een woord van dank ook aan Frans van Erve en Dirk Fey, die ieder zo vriendelijk waren om respektievelijk de Kampinase Heide en de Brabantse Biesbosch voor hun rekening te nemen.

Literatuur

- Calandra, V.C., Breeding of Tufted Duck (*Aythya fuligula*) in De Beemster (Noord-Holland) in 1979; *Limosa* 54, p. 137 - 140, 1981.
- Erve, F.J.H. van et al., Avifauna van Noord-Brabant; van Gorcum, Assen, 1967.
- Hoed, G. den, Broedende vogels, hun nesten, eieren en jongen; Moussault, Amsterdam, 1968.
- Teixeira, R.M., Atlas van de Nederlandse broedvogels; Natuurmonumenten, 's-Graveland, 1979.
- Tol, J. van et al., Een vergelijking van methoden voor de bepaling van het aantal broedparen van de Kuifeend (*Aythya Fuligula*); *Limosa* 52, p 12 - 21, 1979.

Adres: Scarlattistraat 108, 5049 GC Tilburg.